

МУЗЕЙ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО У ЛЬВОВІ – меморіальна садиба та наукова база грушевськознавства

Марія Магунь

директор Державного меморіального музею
Михайла Грушевського у Львові

© Магунь М., 2015

Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові – меморіальний комплекс-ансамбль вілли Грушевських – сучасна науково-дослідна, науково-освітня, історико-культурна меморіальна установа (пам'ятка історії та архітектури); за видом діяльності науково-методичний центр для музеїв у масштабах України і за її межами; наукова база грушевськознавства, яка займається всебічним вивченням життя та діяльності Михайла Грушевського та його доби.

Ключові слова: меморіал, музей, фонди, експозиція, грушевськознавство, меценат.

The State Memorial Museum of Mykhailo Hrushevskyy in Lviv is a memorial complex-ensemble of the Hrushevskyy's manor; a modern scientific research, educational, historical and cultural establishment of a memorial kind (landmark of architecture and history); by its activity a scientific methodological centre for museums in Ukraine and beyond it; a scientific base of Hrushevskyy's studies engaged in research of life and activity of Mykhailo Hrushevskyy and his contemporaneity.

Key words: memorial, museum, funds, display, Hrushevskyy studies, patron of art.

*“Не маймо претензій творити для віків,
а ліпше тильнуймо свого обов'язку
перед хвилиною, перед її вимогами,
щоб чесно сповнити його”.*

Михайло Грушевський

Давнє і сучасне місто Львів шанобливо зберігає у своїх історичних аналах ім'я Михайла Грушевського, а львів'яни пишуться тим, що серед них був і залишився назавжди Великий Всеукраїнець – Михайло Грушевський, і мають за найвищий обов'язок пам'ятати той факт, що саме їхньому місту Він подарував 20 найкращих і науково найплідніших літ свого життя, що саме у місті Лева Він наполегливо реалізував мету свого життя “писав нам нашу історію і творив нам нашу історію” [3, с. 52].

Тому Його Музей у Львові постав як данина шани світлій пам'яті, творчому генію Михайла Грушевського – найвидатнішого українського вченого, історика, дослідника, політичного і громадсько-культурного діяча, Президента Української Народної Республіки, Голови Української Центральної Ради.

Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові – це меморіальний комплекс-ансамбль вілли Грушевських (до складу входить будинок та садиба), який згідно з рішенням Львівського облвиконкому від 17.07.1990 № 227 є пам'яткою історії (охоронний № 1253) та пам'яткою архітектури (охоронний № 1405) з наявним паспортом пам'ятки культурної спадщини.

1 травня 1998 року Меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові розпорядженням Голови Львівської облдержадміністрації за № 399 від 7 травня 1998 року дістав статус самостійного державного музею, оскільки до того – з 29 січня 1997 року діяв лише на правах відділу Літературно-меморіального музею Івана Франка відповідно до розпорядження № 44 Голови Львівської облдержадміністрації. Це єдиний самостійний Музей Михайла Грушевського в Україні.

Розташований у меморіальному будинку (партеровій віллі з частиною другого поверху) на вул. І. Франка 154 (колишній вул. Понінського 6) на Софіївці, мальовничій львівській околиці коло Стрийського парку, де протягом 1902–14 років мешкала родина Грушевських.

Музей Михайла Грушевського у Львові – сучасна науково-дослідна, науково-освітня, історико-культурна музейна установа меморіального профілю та науково-методичний центр для музеїв у масштабах України і за її межами з комплексним науковим дослідженням і вивченням багатогранної спадщини Михайла Грушевського на основі самостійно віднайдених і введених у науковий обіг фондів колекцій, з сучасною науковою методикою їх подання. Спектр діяльності Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові багатомірний, насичений і багатоплановий, а форми роботи – різноманітні, продиктовані закономірностями музейного життя та вимогами часового виміру. Очевидно,

що Музей має свої, властиві тільки йому, особливості, специфічні ознаки, визначальні ознаки, а, найголовніше, свою ауру меморіальності, історичної пам'яті та духу присутності Господарів Дому – Михайла, Марії й Колюні Грушевських. Все це у комплексі зумовлює його наукові, дослідницькі, культурно-освітні функції й суспільні засади, вирізняє серед інших музейних установ такого плану, але й водночас зближує з відповідними науковими, культурологічними установами, а також суспільно-культурними товариствами, фундаціями та фондами.

Експозиція Музею – синтез наукових досліджень у галузі грушевськознавства і музейного напрацювання, досвіду створення кращих музейних експозицій, з обов'язковим акцентом на важливому факторі меморіальності. Його досягнуто проведенням комплексу ремонтно-реставраційних робіт з відновлення садиби М. Грушевського, його вілли, і, зокрема, внутрішніх меморіальних інтер'єрів приміщень, використання меморіальних матеріалів фондів музею, що втілює задуманий музейний проект і змістовно та фахово представляє багатогранність спадщини Михайла Грушевського.

Автор художнього проекту оформлення експозиції – лауреат Державної премії у галузі архітектури, заслужений діяч мистецтв О. Скоп.

У шести експозиційних залах подано характеристику практично всіх періодів життя і колосальної праці Михайла Грушевського, проте наголошено на висвітленні періоду життя вченого у м. Львові (1894–1914), оскільки особливої уваги заслуговує найбільш плідне 20-ліття біографії вченого-історика, проведене ним у Галичині.

Музейний фонд налічує понад 25 тис. одиниць збереження. Науково-фондова робота Музею формується на основі перспективного планування та відповідної класифікації музейних предметів як основної схеми фондів, що поповнюються системно. Це сприяє відбору та формуванню музейних колекцій. Визначальна особливість Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові полягає у тому, що його наукові співробітники збирають, досліджують, атрибуують, вводять у науковий обіг, реставрують і зберігають, а також експонують (з використанням можливостей і форм подачі музейного предмета) артефакти, які засвідчують наукову та державницьку діяльність М. Грушевського, матеріали про його епоху, родину, оточення, вшанування пам'яті вченого, відзначення його ювілеїв. У Музеї зберігаються праці М. Грушевського та наукові видання за його редакцією, іконографічні джерела, особисті речі, фото, листи, меблі, побутові речі, стародруки, періодика кін. XIX – 40-х років XX ст.; матеріали сучасників М. Грушевського; пам'ятки часів Першої світової війни й

Української Центральної Ради та інші свідчення суспільно-культурного розвитку України.

Праця над набутими надходженнями потребує від музейників і відповідних спеціальних знань, потрібних для дослідження, впорядкування та обліку фондів колекцій та окремих експонатів, які після відповідного опрацювання поповнюють одну з 13 фондів груп.

Один з напрямів комплексної діяльності, який реалізується у Музеї Михайла Грушевського – це популяризація першоджерел з власних фондів запасників: показ їх у експозиційних залах, на тематичних виставках (як у Музеї, так і на виїзних презентаціях), у часі проведення тематичних лекцій, виступів, екскурсій, видання рекламної продукції і власних наукових розвідок, а також використання і залучення інших видів інформування (зокрема, медіа).

Науковці Музею розробляють теми: “Галицька родина Грушевських”, “Грушевський і Галичина”, “Грушевський і Холмщина”, “Грушевський та Гуцульщина”, “Наукова і організаційна діяльність Михайла Грушевського у Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка”, “Історична школа Михайла Грушевського”, “Епістолярія родини Грушевських”, “Михайло Грушевський та Іван Франко”, “Львівський період життя Михайла Грушевського”, “Львівські адреси Михайла Грушевського” та ін. Реалізують музейні проекти “Галицька родина Грушевських”, “Гортаючи сторінки історії”, що відображаються у системній видавничій діяльності: результати наукових досліджень узагальнено у низці друкованих видань, підготованих на власних музейних матеріалах. До прикладу:

– Науково-інформаційний буклет “Михайло Грушевський і Холмщина” // упоряд. Марія Магунь. – Львів, 2012.

– Інформаційний буклет “Експозиція Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові” // керівник проекту Марія Магунь; упоряд. Софія Легін. – Львів, 2011.

– Науково-інформаційний буклет “Львівські адреси сім'ї Грушевських” // упоряд. Марія Магунь. – Львів, 2011.

– Науково-інформаційний буклет. Катерина Грушевська – спалах зорі // керівник проекту Марія Магунь; упоряд. Софія Легін. – Львів, 2010.

– Науково-інформаційний буклет. Михайло Грушевський. Постаць і образ // упоряд. Марія Магунь – Львів, 2009.

– Листування Михайла, Марії та Катерини Грушевських // упоряд. та авт. вступ. ст. Марія Магунь – Львів: Мульти-Арт, 2008;

– Клейноди пам'яті // упоряд. та авт. вступ. ст. Марія Магунь. – Львів: Мульти-Арт, 2008;

– Збірник. Шлях довжиною в 10 літ. Коротка музейна хроніка // керівник проекту Марія Магунь. – Львів, 2008.

– Науково-інформаційний буклет. Десять реліквій Львівського дому Грушевських / упоряд. Марія Магунь. – Львів, 2008.

Музейна специфіка проявляється, без сумніву, й у тісному поєднанні науково-дослідних, історико-суспільних та культурно-освітніх функцій. Збираючи першоджерела, відшукуючи оригінали, пам'ятки, унікальні матеріали, створюючи так джерельну базу для наукових досліджень, Музей водночас займається широкою популяризаторською діяльністю життєпису та науково-творчої спадщини Михайла Грушевського.

Від часу зародження ідеї Музею, його створення та поступу у сьогодні разом з музейниками були ті, кого називаємо друзями, приятелями музею. Серед них: представники владних структур, колеги-музейники, вчені-історики, колекціонери, мистецтвознавці, реставратори, люди віддавна надзвичайно прихильні до історії та музейництва і ті, хто тільки недавно відкрив для себе шлях взаємного спілкування у пізнанні історичних артефактів. Серед них є справжні партнери та меценати Музею.

Хоча для Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові найповажанішим Меценатом є, найперше, наш Патрон – Михайло Грушевський. Адже він залишив нам найдорожче – пам'ять про Себе, свою багатогранну спадщину і свою величну улюблену львівську госпуду, яку сам доглядав і лелівав, бо мріяв колись: "...щоб вернутись до тих книжок, до дерев, які садив тому 20 літ, і тихенько пожити під їх тінею хоч скільки літ" [1, с. 10].

Завдяки родині Михайла, Марії та Катерини Грушевських до Музею повернулося тепло родинного дому, яке підсилювало спілкуванням з Їхньою Галицькою Родиною: Микласевичами, Зіньками, Бальками, Савицькими (старшими і наймолодшими гілками роду). Усі кривні долучилися до збереження націнніших родинних реліквій, які стали безцінними пам'ятками і збагатили фонди Музею, заклавши фундаментальне підґрунтя для подальшої розбудови та наукових досліджень у галузі грушевськознавства.

Грушевськознавство – порівняно молода історична дисципліна. Як міждисциплінарна фундаментальна наука, яка займається всебічним вивченням життя та діяльності Михайла Грушевського та його доби, грушевськознавство переконливо заявило про себе також у музейних установах. Останнє десятиліття є переконливим тому доказом.

Цю думку можна стверджувати з абсолютною певністю, адже фондів збірки усіх, практично без

винятку, музеїв історичного профілю в Україні зберігають матеріали новітньої історії, а отже, безперечно, і найвідоміших її постатей, і серед них, зокрема, Михайла Грушевського.

Підтвердження цьому й діяльність Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові. Пам'ятки грушевськознавства повертаються до Музею із приватних збірок, з домашніх архівів, інтер'єрів, з державних і громадських інституцій (пп. Р. Лубківський, А. Сидоренко, Т. Лукіянович, П. Лінинський, Л. Крушельницька, М. Крушельницька, О. Сатурська, Т. Лозинський, Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Возницького, Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, Інститут Досліджень Української Діаспори НаУОА, суспільно-культурні товариства "Холмщина", "Гуцульщина" та ін.); реліквії є і віднаходяться в Україні, вони ж знаходять нелегкі шляхи повернення на історичну батьківщину й з інших держав (фондація Миколи Андрухів, Канада; Українське Історичне Товариство, США).

Але багато що доводиться відшукувати і вводити в науковий обіг самим музейникам. Сьогодні уже ніхто з вчених-істориків, науковців-дослідників не заперечуватиме: оригінали світлин, рукописи, епістолярія, раритети можуть зберігатися не тільки в архівах. Їх цілком достойно можуть науково атрибутовувати та вводити в науковий світ і музейні співробітники, докладаючи подеколи максимальних наукових зусиль, які, часами, можуть тривати роками. Адже, як наголошував Михайло Грушевський: "дійсний старовинний предмет вводить сучасного чоловіка в старе жите далеко краще і живійше, ніж довгі описи і всякі новіші фантазії, стара гравюра, малюнок, незалежно від того, що вони представляють, дають нам іще взірць тодішньої техніки, артистичної творчості, художнього зрозуміння" [2, с. 4].

Грушевськознавство в музейній справі – це країна невтомних, системних пошуків та важливих знахідок та відкриттів. Це студії і дослідження життєпису та діяльності Михайла Грушевського, це публікації віднайдених першоджерел, епістолярії, це мистецькі цінності й автентичні меморіальні речі, це наукова експозиція, тематичні виставки, це шлях до наукових досліджень, реалізація комплексних наукових програм, це дорога до розуму й серця відвідувача, це шлях до формування світоглядних, політичних позицій громадян незалежної держави України.

Саме такий підхід до трактування завдань грушевськознавства виробили працівники як результат тісної співпраці з фундатором цієї комплексної дисципліни, Президентом Українського історичного

товариства й Української американської асоціації університетських професорів, доктором Любомиром-Романом Винарем.

Його інтелектуальний потенціал, широке коло наукових історичних студій, дослідницькі паралелі, глибокий аналіз історико-суспільних, культурологічних подій та явищ у найширшому контексті; постійна увага до грушевськознавчих студій в Україні і, зокрема, в музейній ділянці (результативність музейних наукових пошуків і досліджень); його мудрі поради і настанови у системному вивченні спадщини Михайла Грушевського були значною підмогою у становленні і подальшому поступі Музею Михайла Грушевського у Львові. Переймаючись подальшою долею Музею, професор Л. Винар виступив і як виважений меценат-благодійник. Завдяки йому та Українському історичному товариству, яке Він представляє, фонди музею можуть пишатися справжніми раритетами: першовиданнями і прижиттєвими виданнями творів Михайла Грушевського, тогочасною періодикою та документами, зразками високохудожньої етнографії, речами побуду XIX – поч. XX ст., мистецькими роботами (до прикладу: портрет Марії Грушевської, пензля худ. Фотія Красицького) та ін.

Важливим і почесним для співробітників Музею Михайла Грушевського у Львові є можливість публікації їх досліджень на сторінках провідного історичного журналу “Український Історик” (видання Українського історичного товариства, США), головний редактор якого п. Любомир Винар.

А висловлена фундатором міждисциплінарної науки з вивчення життєпису та творчої спадщини Михайла Грушевського Любомиром-Романом Винарем вдячність за те, що “У Львові працівники музею на чолі з директором розбудували цю установу у поважний центр грушевськознавства” [4] є найвищою і найповажнішою оцінкою їхньої діяльності на ниві грушевськіани і як музейників, і як дослідників.

Результати діяльності музею отримали загальнодержавне та міжнародне визнання, адже за час існування його відвідало 9 президентів країн Центральної Європи, перші посадові особи України та урядові делегації, визначні науковці, історики, дослідники, письменники діячі культури, мистецтва, музейної справи з України та за кордоном. Про це свідчать записи у “Книзі відгуків музею” та “Книзі почесних гостей музею”, які узагальнені у музейному виданні “Клейноди пам’яті”.

Вітчизняні і зарубіжні грушевськознавці, науковці, громадські діячі, представники культури, мистецтв оцінюють досліду роботу музею як науково ґрунтовну та перспективну:

– “Маю відзначити великий позитив діяльності Музею Михайла Грушевського, який своєю

працею протягом усіх років свого існування виховував молоде покоління на засадах патріотизму і цінностей громадянського суспільства. Я і мої колеги вважаємо, що діяльність Музею Михайла Грушевського вимагає постійної підтримки від держави, зважаючи на його важливість і незамінність. Українське Історичне Товариство, Наукова Рада при Світовому Конгресі Українців, які я маю честь очолювати, завжди підтримували й будемо підтримувати ідею Меморіального Музею Михайла Грушевського, постать якого є символом української історії, культури та громадянської самовідданості служіння ідеї” (професор, доктор габілітований Л. Винар, Президент Українського Історичного Товариства й Української Американської Асоціації Університетських Професорів, голова Світової Наукової Ради СКУ та Історичної Секції УВАН у США);

– “У Львові 1988 року було створено перший меморіальний Музей Михайла Грушевського, що своєю фундаментальною експозицією суттєво поповнив історико-культурну панораму не лише Львова, а й усієї України. Ведучи велику дослідницьку, виховну, культурологічну роботу, заклад набуває характеру унікальної, науково-видавничої та патріотично-виховної інституції” (Р. Лубківський, народний депутат України першого демократичного скликання, Лауреат національної премії України імені Тараса Шевченка);

– “Музей Михайла Грушевського у Львові – важлива науково-освітня інституція. Її пріоритетом є те, що вона знаходиться й охороняє прижиттєвий комплекс-садибу першого президента України, а друге, посідає оригінальну, загальнодержавного значення, колекцію рукописних джерел і предметів. Останнє творить реальну основу для дослідників епохи і працюючого наукового студентства, складає базу грушевськознавства. Музей веде постійну екскурсійно-просвітницьку діяльність навіть міжнародного визнання” (О. Купчинський, Голова Наукового Товариства імені Шевченка в Україні);

– “Музей, заснований у 1998 р., сьогодні став однією із найкращих установ такого типу в Україні. Його двадцятип’ятитисячний фонд одиниць збереження, який включає й рідкісні експонати, є справжнім національним скарбом, унікальним за своїм змістом, виховними та дослідницькими можливостями”, “Музей є безперечним центром наукової роботи, про що можна судити з рівня наукових конференцій, що в ньому відбуваються та здійснених наукових видань. Про діяльність Музею відомо далеко за межами нашої країни, і вона має, безперечно, лише позитивні оцінки” (А. Атаманенко, директор Інституту дослідження української діаспори Національного університету “Острозька академія”);

– “Музей, ведучи надзвичайно активну науково-дослідну, конференційну та експозиційну діяльність, сприяє студентам нашого університету в кращому оволодінні низкою навчальних дисциплін, передовсім “Музеєзнавство” та “Грушевськознавство” (проф. Ю. Кишакевич, в. о. ректора Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка);

– “За час створення музею він став осередком громадського і культурного життя України, центром патріотичного виховання молоді, підставовою базою для вивчення життя і діяльності найвидатнішого українського історика, фундатора української державності Михайла Грушевського як в Україні, так і за кордоном” (чотирнадцять підписів авторитетних вчених, істориків, докторів та кандидатів наук України, серед них: д-ра іст. наук С. Кульчицького, д-ра іст. наук В. Піскун, д-ра іст. наук В. Яремчука, канд. іст. наук І. Гирича та ін.).

Наукові працівники докладають усіх можливих фахових зусиль, щоб презентувати Державний мемо-

ріальний музей Михайла Грушевського у Львові не тільки як меморіальну святиню, яка залишилася по Михайлові Грушевському як національний спадок народові України і розбудовується їхніми знаннями та стараннями у підставову базу грушевськознавства. Тому слова Патрона: “В справах дому сердечно дякую за пам'ять і клопоти” [1, с. 17], звернені й до музейників – теперішніх господарів Львівської вілли Грушевських.

1. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – Київ, Львів, 1913. 2. Грушевський М. Листи до Кирила Студинського (1894–1932) / упоряд., арх. передм. Г. Сварник ; вступ. ст. Я. Дашкевич. – Львів–Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1998. 3. Крип'якевич І. Михайло Грушевський. Життя та діяльність. Накладом наукового товариства “Просвіта”. – з друкарні Видавничої Спілки “Діло”, Львів, 1935. 4. Аудіозапис. Інтерв'ю професора Любомира-Романа Винара. Запис журналіста Львівського радіо З. М. Суходуба // Конференція до 135-річчя від дня народження Михайла Грушевського та 40-річчя Українського Історичного Товариства. Львів, 2001 р. Фонди ДМММГ у Львові № вступу 8967, інв. № 1220 ДМ.